

Adalékok a nemzetközi munkamegosztás elméletéhez

Irtta: SURÁNYI-UNGER-TIVADAR

A mai nemzetközi gazdasági elzárkózás világában igen általánossá vált az a felfogás, hogy árukivitelünk fokozása kedvező. Ezt a tételt annyira elfogadottnak tekintjük, hogy bizonyítására általában már nem is gondolunk. Ugyanannyira közhelyként elfogadott álláspont ezzel szemben, hogy árubehozatalunknak lehető csökkentésére törekszünk. Nemzetközi gazdasági bajainknak javarésze éppen ennek a két felfogásnak általánosságából sarjadzik. Manapság többé-kevésbé minden ország egyoldalúan arra törekszik, hogy kivitelét fokozza és hogy ugyanakkor behozatalát a lehetőséghez képest csökkentse. Az ebből adódó nehézségek igen kézenfekvők. Pedig ha jól végig-gondoljuk az idevágó gazdasági összefüggéseket, nem is annyira kényszerítően meggyőző a szóbanforgó kétirányú felfogás. Különösen abban a vonatkozásában nem, amelyben a kivitelnek csupán előnyeit hangsúlyozza. Elegendő talán figyelmünket egyetlen szempontra irányítanunk: az ország lakosságának verejtékes munkájával állítjuk csak elő azokat a javakat, azokat az árukat, amelyeket kiviszünk. Vajjon azért dolgozunk-e, azért fáradunk-e, hogy fáradságunk eredményét a külföld fogyassza el? Vajjon nem jelent-e az ország szempontjából energiavesztést a kivitel? Nem következhetnek-e be oly idők, amelyekben visszakívánjuk a kívitt árukat hazai inségünk csökkentésére? Mindig vitatható, hogy a nemzetközi áruforgalom *előnyei* felérnek-e lehető *hátrányaival*. Ezekben a kérdésekben csak a naiv elme vél tisztán látni. Ha mélyebben hatolunk lényegükbe, igen bonyodalmas és igen nehezen áttekinthető összefüggések tornyosulnak előttünk. A következőkben ezeket az összefüggéseket fejtegetem a modern gazdaságtudomány szemüvegén át.

{ 0

Kiindulópontunk nem lehet vitás. A nemzetközi árucseré, tehát az árukivitel és az árubehozatal azért előnyös, mert nemzetközi munkamegosztást tesz lehetővé. Ennek a nemzetközi munkamegosztásnak lényege pedig, hogy minden ország azoknak a termékeknek előállítására összpontosíthatja erejét és figyelmét, amelyeket aránylag a legjobban, a legolcsóbban tud termelni. Amelyekben tehát nemzetközi *termelési fölénye* van. Főlénye, mert jobban, olcsóbban állítja elő a tekintetbe jövő árut, mint más ország. Az ilyen nemzetközi termelési fölénynek többféle oka lehet. Általában annyi oka, ahány tényezője van a termelésnek. Termelési tényezőről pedig négyről szoktunk szólni a közgazdaságtanban: a természeti erőről, a munkáról, a tőkéről és a vállalkozói gondolatról, azaz a vállalkozói eszméről. Általában ennek a négy tényezőnek egybehatása szükséges ahhoz, hogy gazdasági értelemben vett termelésről beszélhessünk. Nemzetközi termelési fölényeink forrása tehát az, hogy vagy természeti erőben, vagy munkában, vagy tőkében, vagy pedig vállalkozói eszmében vagyunk nemzetközileg aránylag erősek. Esetleg nemcsak egyikükben, hanem egyszerre többükben is.

A *természeti erő* mint termelési tényező elsősorban az anyaföld termőerejében összpontosul. Elsősorban a termőföld minőségi összetételéről van tehát itt szó. Ugyanilyen súllyal esnek azonban latba az éghajlati viszonyok is. Hőmérséklet, csapadék, szelek, stb. Szorosan kapcsolódnak hozzájuk a távolsági viszonyok, melyek az egyes nyersanyagok lelő-, vagy termőhelyeinek megoszlására vonatkoznak. Amennyiben valamely árucikk termeléséhez különösen meleg, vagy különösen hideg éghajlat, különösen sok, vagy különösen kevés csapadék szükséges, vagy amennyiben különböző nyersanyagoknak egymáshoz közel kell előfordulniuk, igen nagy súllyal szoktak termelésünkben érvényesülni a szóbanforgó természeti erőknek előnyei. Nemcsak nagy súllyal, hanem általában egyuttal nagy merevséggel is. Úgy értem, hogy a természeti erőknek hiányzó feltételeit vagy tulajdonságait emberi igyekezettel vajmi nehéz pótolnunk.

A második tekintetbe jövő termelési tényező, az emberi *munka* már sokkalta könnyebben pótolható és egyuttal sokkalta mozgékonyabb is. Köztudomású, hogy az emberi munka-

erőre való rászorultságunk foka mily messzemenően szokta a népesség szaporodási viszonyait is befolyásolni. Ahol pedig túlsok vagy túlkevés az emberi munkaerő, ott a munkának, azaz a testi vagy szellemi munkásnak vándorlásával tudunk a bajon messzemenően segíteni. Hasonlóképen mozgékony és még könnyebben szaporítható termelési tényező általában a *tőke*. Így van ez bizonyos mértékben még épületeknek és nehezebb gépeknek mint a termeléshez szükséges tőkejavaknak esetében is. Annál inkább a kisebb és könnyebb felszerelési tárgyakkal, valamint a pénztőkének esetében. Ami pedig végül a vállalkozási gondolatot, a *vállalkozói eszmét* illeti, az mindenképen legmozgékonyabb, legkönnyebben szaporítható és legkönnyebben átalakítható termelési tényezőnk.

Mindebből vajjon mi következik a nemzetközi termelési fölényeknek különböző válfajaira vonatkozólag? Az, hogy *legsúlyosabban* és legmaradandóbb jelleggel általában a természeti erőn alapuló termelési fölények esnek latba. Ezt a természeti erőnek mint termelési tényezőnek csekély fokú mozgékonyasága és változtathatósága, szaporíthatósága magyarázza meg. Azok a nemzetközi termelési fölények viszont, amelyek az emberi munka kiválóságára vagy különös előnyökre épülnek fel és még inkább azok, amelyek a tőkének vagy pedig a vállalkozói eszmének függvényei, változóbbak, kevésbé állandóak szoktak lenni. Ez az oka annak, hogy amikor nemzetközi termelési fölényekről szólunk, akkor elsősorban a természeti erőben rejlő előnyökre gondolunk.

Ily szempontból általában három csoportra oszthatjuk a különböző országokat. Vannak olyanok, amelyeknek egyetlen cikkben mutatkozik — főleg éghajlati viszonyaiknál fogva — kivételesen nagy termelési fölényük és amelyek éppen ezért ennek az egyetlen cikknek termelésére vetik magukat. Termelésük, kulturájuk tehát egyetlen (görögül *μόνος*) irányba terelődik. Ezért nevezzük őket *monokulturáknak*, azaz egyetlen cikket termelő országoknak. Ritkán fordulnak elő. Ilyen monokulturális jellege csupán egyes kisebb görög szigeteknek van a mazsolatermelésben, Brazília egyes vidékeinek a kávétermelésben, a távolészaki tundrák egyes részeinek nemes-prémek termelésében stb. Sokkal gyakoribbak azok az országok, amelyek termelő erejüket nem egyetlen, hanem egynéhány, azaz ke-

vés (görögül *ὀλιγος*) cikk előállítására összpontosítják. Ezeket *oligokulturáknak*, azaz csupán egynéhány cikket termelő országoknak nevezhetjük. Ilyen értelemben oligokulturális ország Ausztrália, amely főleg csak gyapjút, húst és gabonát állít elő; a Délafrikai Unió, melynek termeléséből erősen kimagaslik az arany és a gyémántnak jelentősége; Argentína, amely elsősorban állattenyésztését és gabonatermelését hangsúlyozza, és a legtöbb tropikus, tehát nagyon meleg, valamint a legtöbb arktikus, tehát nagyon hideg éghajlatú ország. Ezekben is csak egynéhány cikk termelése szokott előtérben állni. A harmadik csoportot végül azok az országok teszik, amelyek többé-kevésbé sok- (görögül *πολύς*) fajtájú árucikket állítanak elő. Ezek a polikulturák, azaz a sokfélét termelő országok. Nyilvánvaló, hogy a nemzetközi gazdasági forgalomra elsősorban a monokulturális és másodsorban az oligokulturális országok szorúlnak rá. Gazdaságilag leginkább önállóak viszont a polikulturális országok. Többnyire a mérsékelt égövben fordulnak elő. Legjobb példák Franciaország, Németország és az Északamerikai Egyesült Államok.

A nemzetközi *munkamegosztásnak* tartalma mármost az, hogy többé-kevésbé termelési fölényeink szerint igazítjuk gazdasági életünket. Elsősorban azokat a cikkeket állítjuk elő, amelyekben termelési fölényünk van. Csak egy részüket fogyasztjuk el. Másik részüket pedig kivisszük. Értük cserébe a külföldtől oly árucikkeket kapunk, amelyekben viszont a külföldnek van fölénye. Más szóval: minden ország elsősorban lehetőleg azokat a cikkeket állítja elő, amelyekben alacsony termelési költségei vannak, és értük oly árucikkeket hoz be, amelyeket belföldön csak drágábban tudna előállítani. Hogy ebből az összes érintett ország csak jól járhat, az kézenfekvő.

Most első pillantásra meglepő lépéssel megyünk tovább. Annak megállapításával, hogy néha még akkor is jól járunk, ha oly cikkeket hozunk be, amelyeket magunk olcsóbban tudnánk előállítani a külföldnél. A magyarázat a következő. Termelési fölényünknek mértéke különböző cikkekre vonatkozólag különböző szokott lenni. Egyes cikkeket sokkal olcsóbban, másokat csak kevéssel olcsóbban állítunk elő a külföldnél. Ha erőnket nagyobb mértékben összpontosítjuk azoknak a cikkek-

nek az előállítására, amelyekben jelentékeny termelési fölényünk van és amelyeket ilyképen sokkal olcsóbban állítunk elő a külföldnél, nyilvánvalóan jobban járunk. Még akkor is, ha értük részben oly cikkeket hozunk be, amelyekben szintén megvan ugyan termelési fölényünk, de ez aránylag kisebb. Az első cikk fokozott kivitelével oly nagy előnyhöz jutunk, hogy szívesen áldozzuk fel érte azt a kisebb előnyt, amelyet a második cikk kivitele jelenthetne. Sőt inkább a külföldről hozzuk be ezt a második cikket, hogy annál-többet termelhessünk és vihessünk ki az első helyen említett árucikkből. Hasonló megfontolások alapján húzhat hasznót az ilyen nemzetközi forgalomból a velünk szemben álló külföld is. A külforgalom előnyösségének eldöntésénél tehát nemcsak egyetlen árucikknek belföldi és külföldi termelési költségeit kell egymással összehasonlítani, hanem különböző árucikkeknek belföldi és ugyanazoknak külföldi termelési költségeit is. Költségeink összehasonlításának tehát nem egy-, hanem többirányúnak kell lennie. Ezért beszélünk itt az *összehasonlított* — idegen szóval *a komparatív* — *termelési költségek* szempontjáról. Ennek meglátása teszi közgazdasági tudásunknak egyik leghasznosabb és legértékesebb tételét. A komparatív termelési költségek szerint igazodó külforgalom hatása mindenestre az; hogy a monokulturák és az oligokulturák aránylag kedvezőbb gazdasági helyzetbe jutnak, mint a polikulturák.

Nézzük összefüggéseinket az *alkalmazott statisztikai megvilágítás* tükrében. Minél nagyobb aránylag valamely ország külforgalma, annál inkább függ gazdaságilag a külföldtől. Együttal annál mélyebben tagolódik be világ gazdasági együttesünkbe. Már eleve valószínű, hogy a kisebb országok külkereskedelme aránylag terjedelmesebb, mint a nagyobb országoké. Hiszen a nagyobb területű országok különbözőbb talajminőségeket és különbözőbb éghajlatokat foglalhatnak magukban. Inkább lehetnek tehát polikulturák és ennek alapján gazdaságilag önállóak. Azt, hogy valamely ország mily mélyen tagolódik be a világ gazdaságba, úgy mérjük, hogy egész árukivitelének és árubehozatalának értékéből kiszámítjuk a lakosság egy fejére jutó összeget. Így meglehetősen jó nemzetközi összehasonlítást kapunk. Számításaimat a Nemzetek Szövetségének legújabb, tehát az 1934. évre vonatkozó adatai alap-

ján végeztem. Aranydollár értékben fejezem ki a szóbanforgó összegeket.

Ha így a világgazdaságba *legmélyebben* betagolódnó országokat nézzük, azt látjuk, hogy sorukban az első 6 aránylag kis ország. Lakosságuk száma egyenként 10 millió alul marad és csupán a hatodik helyen álló Kanadának népessége van 10 és 11 millió között. Összehasonlítási alapul előrebocsátom, hogy Magyarország lakosságának száma köztudomásulag valamivel kevesebb mint 9 millió, egész behozatalának és egész kivitelének értékéből pedig a lakosság egy fejére kereken 15 aranydollár jut. A világgazdaságba legmélyebben betagolódnó 6 országnál pedig ez az egy főre jutó dollárösszeg a következő: Új-Zeelandnál 118, Svájcnál 104, azután következnek tovább csökkenő összegekkel Dánia, Belgium, Hollandia és Kanada. Utóbbi már csak 71 aranydollárral. Csupán hetedik helyen következik az első nagy ország, azaz Anglia, 69 dolláros összeggel. A nyolcadik, a kilencedik és a tizedik helyet megint kis országok foglalják el: Norvégia 68, Svédország 65 és az Ír Szabadállam 57 aranydollárral.

Ha velük szemben a földkerekségnek azt a 10 nevezetesebb országát nézzük, amelyek *legkevésbé* tagolódnak be a világgazdaságba, közöttük több nagy országot is találunk. Olyanokat, mint az Északamerikai Egyesült Államok, Olaszország, Spanyolország, Japán és Lengyelország. Rajtuk kívül még Lettország, Magyarország, Románia, Jugoszlávia és Bulgária tartoznak ebbe a csoportba. Noha aránylag kisebb országok, azért találkozunk velük itt, mert gazdagságuk aránylag csekély. Várakozásunk ellenére főleg ezért adnak el a külföldnek és ezért vesznek el tőle aránylag oly keveset. Hangsúlyoznom kell, hogy összehasonlító adataimban csak azokat az országokat vettem tekintetbe, amelyekre vonatkozólag idevágó statisztikai adatok állnak rendelkezésünkre. Oly adatok, amelyek későbbi gondolatmenetem szempontjából is felhasználhatók. Ezért kell pl. a Távolkeletnek egynéhány fontos, de statisztikailag igen elmaradt országát összehasonlításaimból eleve kikapcsolnom. Az említett 10 országnak, amelyek a világgazdaságba a legkevésbé kapcsolódnak be, élén Lettország áll külkereskedelmének a lakosság egy fejére jutó 18 aranydollárnyi összegével, végén pedig Bulgária 6 dollárral. Vele szemben láttuk

a világlista vezetőjét, Új-Zeelandot 118 dollárral. Ez az ország tehát kereken 20-szor olyan mélyen tagolódik be a világgazdaságba, mint Bulgária és kereken 8-szor olyan mélyen, mint Magyarország.

Ne gondoljuk azért, hogy Új-Zeelandnak 20-szorta oly kedvező gazdasági helyzete van, mint Bulgáriának vagy 8-szorta oly kedvező, mint Magyarországnak. Az erősen fejlett nemzetközi gazdasági forgalomnak nemcsak előnyei, hanem hátrányai is vannak. Hátrányai a külföldtől, azaz a világgazdaságtól való függésében összpontosulnak. A világgazdaságba mélyen betagolódott országok a világgazdasággal állnak és buknak. A világgazdasággal együtt lendülnek fel és vele együtt sülyednek válságba. Kedvező világgazdasági konjunktúrában tehát nagy előnyöket élveznek. Világgazdasági válságban azonban nagy bajba jutnak. Sűrű világgazdasági kötelékeik ilyenkor magukkal rántják őket. Azok az országok viszont, amelyeknek csak kevesebb. közülük van a világgazdasághoz, ilyenkor látják viszonylagos gazdasági önállóságuknak előnyeit. Állításomat megint statisztikai adatokkal is bizonyíthatom. 1929-ben kitört legújabb világgazdasági válságunk folyamán általában leginkább azok az országok szenvedtek, amelyek mélyen tagolódnak be a világgazdaságba. Valamely ország gazdasági válságának mértékét egyetlen adattal manapság leginkább még *munkanélkülieinek* számával világíthatjuk meg. Igaz, hogy a nemzetközi összehasonlítás a munkanélküliség terén rendkívül nehéz. Különböző országokban mást és mást értünk munkanélküliségen, aminthogy más és más módon állapítjuk meg a munkanélküliek számát is. Tekintsünk el azonban ezektől a nehézségektől. Ha azt a 10 országunkat nézzük, amelyek a világgazdaságba a legmélyebben tagolódnak be, azt látjuk, hogy bennük 1000 lakósra átlagosan 24 munkanélküli jutott 1934-ben. Ezzel szemben átlagosan 16 munkanélkülit találunk csak abban az említett 10 országban, amelynek külforgalma aránylag a legkisebb. A különbség mindenestre feltűnő. Szempontunkból éppen eleget bizonyít. Még akkor is, ha óvakodunk az egyoldaluságtól. Nevezetesen ha óvakodunk annak a feltételezésétől, hogy a munkanélküliek száma egyedül a külforgalom mértékétől függ. Ne feledjük, hogy más, itt nem érintett tényezők is fontos szerepet játszanak benne.

Egyrészt látjuk tehát a külforgalom fokozásának nagy gazdasági előnyeit, másrészt pedig — éppen a vissza-visszatérő világ gazdasági válságokra való tekintettel — félünk a mély világ gazdasági betagolódástól. A két szélső veszélyt újabban egyre növekvő hangsúllyal igyekezünk *regionális megállapodások* útján elkerülni. Ezekben több országra kiterjedő vidékek (régiók) fognak egybe. A nemzetközi munkamegosztást így bizonyos mértékben lehetővé teszik a nélkül, hogy egyúttal a világ gazdaság, távolabbi összefüggéseinek veszélyeit is viselniök kellene. Az alapvető gondolat itt az, hogy egynéhány regionálisan összetartozó országot gazdasági érdekközösségnek tekintünk. A tágabb értelemben vett világ gazdaságon belül egymásnak nyújtott külforgalmi kedvezmények alapján mintegy különálló csoportokká alakulnak. Az ily külkereskedelmi kedvezményeknek jává részé különleges vámkedvezmény: a preferenciális; tehát az elsőbbséget nyújtó és a kompenzációs, tehát a közvetlen árucserét biztosító megállapodásoknak sokféle változata jön itt tekintetbe.

A regionális elv alapján kapcsolódnak egybe manapság *Európában* a skandináv országok, a píreneusi országok, a kis-ántánt országai, a Balkán államok az oüchy-i szerződés országai, azaz Hollandia, Belgium, Luxemburg, stb. *Magyarországot* itt első sorban azok a tervek érdeklik, amelyek valamely közép-európai vagy pedig dunavölgyi gazdasági együttes létrehozására irányulnak. Hiszen a háború előtt, a Monarchia gazdasági közösségében oly nagyobb, inkább polikulturális jellegű gazdasági egésznek voltunk része, amely kevésbé szorult csak nemzetközi munkamegosztásra. Ez a helyzet megváltozott. Most az önálló kis országok sorába tartozunk, amelyeknek nagyobb hangsúllyal kell figyelmüket a nemzetközi munkamegosztás felé irányítaniok.

A regionális elv azonban *Európán kívül* is egyre inkább érvényesül. A politikai együvé tartozás alapján önként adódik a Brit Világbirodalmon belül és oly nagy gazdasági területeken, mint amilyen Franciaország és gyarmatai, az Észak-amerikai Egyesült Államok és gyarmatai, Japán és gyarmatai vagy pedig a Szovjet Köztársaságok Szövetsége. Beszélünk azonkívül panamerikai gazdasági egyesülésről, amelyben főleg az Észak-amerikai Unió igyekszik Közép- és Délamerika országait ma-

gához kötni; panázsiai törekvésekről, amelyeknek élén Japán uralmi tervei állnak; Panafrikai Unióról, amely az afrikai népek gazdasági önállóságát igyekszik megvalósítani, és végül pan-óceániai gazdasági együttműködésről, amelynek adott alapja a britt hatalomnak az ötödik világrészben való erős kidomborodása. Mindegyik esetben ugyan külön-külön és nyíltan be nem vallott imperialista szándékok is fontos szerepet játszanak. Közös nevezője mindezen törekvéseknek azonban mégis a regionális gazdasági egybekapcsolódás. Ez középút a nemzetgazdasági elzárkózás és a világgazdaságtól való függőség között. A nemzetközi munkamegosztás előnyeit óhajtja elérni hátrányainak lehető elkerülésével.

A világgazdaságba való mély betagozódásnak még olyan további hátrányai is vannak, amelyekről most nem szóltam. A gazdasági válságokban rejlő hátrányokon kívül különösen politikai válságok idejére gondolok. Háborús zavarokban vajmi kedvezőtlen annak az országnak a helyzete, amely erősen fejlett kivitele és behozatala által messzemenően függ a külföldtől. Ez tagadhatatlan. Itt igen súlyos hátrányról van szó. Tekintetét mégis csak a sötétben látó *pesszimista* tudja rászögezni. Az, aki társadalmi életünk fejlődésében mindig a legrosszabb lehetőségek bekövetkezését várja.

Aki azonban *bizakodó optimizmussal* nézi társadalomgazdasági összefüggéseinket, az nem fog annyira félni a politikai bonyodalmak veszélyétől. Bizni fog a nemzetközi egyetértés fokozódó emelkedésében és a nemzetközi gazdasági forgalom előnyeit megfelelő mértékben nagyobbaknak fogja látni annak hátrányainál. Hozzáfűzhetem még: gazdasági összefüggések gondolati fejtegetésével és gyakorlati gazdaságpolitikával csak az foglalkozzék, aki bizakodóan tud a jövőbe tekinteni. Csak tőle várhatunk valóban termékeny gazdasági gondolatokat és gazdaságpolitikai tetteket.

3.10

